

ENDÜLÜS EDEBİYATI ELEŞTİRMENLERİNE GÖRE ŞİİR İLE NESİR ARASINDA ÜSTÜNLÜK MESELESİ*

Doç.Dr. Şerîf Râgıb 'ALÂVİNE**

Çev: Dr. Murat SULA
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZET

Bu makale, eski Arap tenkidinin konularından Endülüs edebiyatı eleştirisine göre şiir ile nesir arasındaki üstünlük meselesini konu edinmektedir. Bir taraftan Endülüs eleştirmenlerinin görüşlerine açıklık getirmek diğer yandan bunların seleflerinden ne derece etkilendiklerini açıkça ortaya koyabilmek amacıyla bazı doğulu tenkidçilerin görüşlerine özet olarak yer verilmiştir. Hicrî beşinci milâdî on birinci asrın başlarından Müslümanların Endülüs'teki hâkimiyet sürecinin sonuna kadarki zaman diliminde yaşamış olan Endülüslü eleştirmen ve edebiyatçıların görüşleri kronolojik sıraya göre verilmiştir. Çalışmada sadece konuyla ilgili görüşlerin aktarılmasına değil, aynı zamanda bu görüşlerin tahliline, açıklanmasına dikkat edilmesinin yanında sebeplerin irdelenmesine de önem verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endülüs, Şiir, Nesir, es-Serakustî, Üstünlük.

ABSTRACT

The Supremacy Issue between Poetry and Prose According to the Andalusian Literature Critics

This paper deals with the issue of supremacy between poetry and prose in Andalusian reprehensible culture, which is one of the old Arabian criticism problems. In this article, in order to clarify the views of the critics of Andalusia and show in which degree they were affected from their predecessors there were briefly mentioned the views of some critics from the East. In addition, the views of critics and writers of Andalusia have been presented according to the sequence of their times, from the beginning of the fifth century of the Hegira up to period of Arab-Muslim in Andalusia. Not only were presented the views of critics and writers of Andalusia in this matter, but rather were dealt with analysis, commentaries and reasons about these subjects.

Key Words: Andalusia, Poetry, Prose, es-Sarakusti, Supremacy.

Şiir ile nesir arasındaki üstünlük konusu, eski Arap eleştirmenlerinin fazlaca ilgilendikleri ve özel önem verdikleri konulardan biridir.

* Bu yazı, *Câmiatu Ummi'l-Kurâ li-ulûmi's-şer'ati ve'l-lugati'l-Arabiyyeti ve âdâbihâ Dergisi* (cilt: XVIII, Sayı: 37, Cumâdessânî 1427, Sayfa: 463-486)'nde yayınlanmış makâlenin çevirisidir. Metinde geçen şahıslara dâir Hicrî vefât tarihlerinin Milâdî karşılıkları, <http://www.ttk.gov.tr> sitesindeki Tarih Çevirme Kılavuzuna göre verilmiştir [Çev.].

** Özel Petra Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili Bölümü, Amman/Ürdün

Konuyla ilgili çetin tartışmalar, Ebû Süleyman el-Mantıkî (ö. 380/991), Ebû İshak es-Sâbî (ö. 384/995), İbn Hindû el-Kâtib (ö. 420/1030) ve Ebû Ali Miskeveyh (ö. 421/1030) gibi hicrî IV. asır düşünür ve felsefeciler arasında cereyan etmiştir. Ebû Hayyân et-Tevhîdî (ö. 414/1024) ise iktibâslarında ele aldığı meselelerde veya tartışmalarında onların görüşlerine ve tutumlarına değinmiştir. Meselâ, *el-Mukâbesât* isimli eserinde, Ebû Süleyman el-Mantıkî'den *في النثر والنظم وأيهما أشد أثرا في النفس* : “(Bu Bâb), Nesir ile Şiir ve Bunlardan Hangisinin İnsan Üzerinde Daha Fazla Etkiyi Sahip Olduğu (Hakkındadır)”¹ bölümünü iktibâs ederken, *el-Hevâmil ve'ş-şevâmil* isimli çalışmasında ise, şiir ile nesir, bunların dereceleri ve her iki türle ilgilenenlerin tabakaları hakkındaki sorulara İbn Miskeveyh'in cevaplarına yer vermiş ve netice itibarıyla de “Az sayıdaki kişiler nesre üstün görüp konuyla ilgili delillendirme yoluna giderlerken çoğunluk şiiri nesre tercih etmişler ve sözün zâhirine bağlı kalarak bu konuda tartışmaya girişmemişlerdir.”² hükmüne varmıştır.

Yukarıdaki ifadelerden, üstünlük meselesinin, Ebû Hayyân'ın zihnini ve düşüncesini meşgul ettiğini ve bu nedenle konuyu, *el-İmtâ'* adlı kitabındaki bir müsâmere (gece sohbeti)de ayrıntısıyla ele aldığını görüyoruz. Ebû Hayyân, (bir ayın) yirmi beşinci gecesinde, dönemin vezirinin kendisine “*Şiir ile nazmın mertebeleri, sınırları, hangi konularda birleştikleri hangisinin daha faydalı, sanatla daha iç içe olduğu ve üstünlük ve kabiliyet gerektirdiği hususlarında bir şeyler dinlemek istiyorum.*”³ dediğini ve bunun üzerine kendisinin, konuyla ilgili uzmanların değerlendirmelerinden zihninde kalanlardan her iki tarafın görüşlerini yansıtan⁴, ancak burada tartışamayacağımız kadar uzun ve detaylı bir cevap yazdığını söylemektedir.

Hicrî IV. asır eleştirilenlerinden el-Hâtemî (ö. 388/998)'nin şiir ile nesir arasındaki üstünlük konusunu ele aldığını ve “Bu ikisinden hangisinin daha fazla ayrıcalığı ve önceliği hak ettiğine gelince bu elbette şiirdir. Çünkü o, matla'ları en sanatlı, makta'ları en açık, serbestiyeti en fazla, dili en fasih, etkili, en fazla örnek verilen ve lafız ile mânâ bakımından en kolay olandır.”⁵ sözleriyle tercihini şiirden yana koyduğunu görüyoruz.

el-Merzûkî (ö. 421/1030), üstünlük konusunu *Hamâsetu Ebî Temmâm'a* yazdığı şerhin mukaddimesinde ele almış ve aşağıdaki üç sebepten dolayı nesri şiire tercih etmiştir.

Hitâbet, Câhiliyye Devri'nde şiirden daha önemli idi. Çünkü liderlik ve yönetim için yeterli sebep ve araçlardan idi.

¹ Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Mukâbesât*, thk.: Hasan es-Sendevî, Tunus 1991, s. 136.

² Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Hevâmil ve'ş-şevâmil*, nşr.: Ahmed Emin ve Ahmed Sakr, Kahire 1951, s. 308-309.

³ Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ' ve'l-muânese*, tsh.: Ahmed Emin ve Ahmed ez-Zeyn, Beyrut trs., II/130.

⁴ Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-İmtâ' ve'l-muânese*, II/131-146.

⁵ Muhammed b. el-Hasan el-Hatemî, *Hilyetu'l-muhazara*, thk.: Hilal Nâcî, Bağdat 1878, I/21-27.

Şâirler, şiiri kazanç aracı ve ticâret metâi aracı hâline getirmeleri, onunla sıradan halkı övmeleri, insanların namuslarına dil uzatmaları, tama ettiklerinde kötü birisini iyi sıfatlarla ya da tersi bir şekilde tanıtmaları ve övmeleri sebebiyle onun değerini düşürdüler.

Kur'an'ın i'câzî nazım ile gerçekleşmedi.

Bu sebeplerden dolayı nesir şiirden daha üstündür ve netice itibariyle de şâirler kâtiplerden daha alt bir derecededirler⁶.

İbn Reşîk (ö. 456/1064)'a gelince, *el-'Umde* isimli eserine, Şiirin Üstünlüğü Hakkında Bâb isimli bir başlıkla başlar ve burada el-Merzûk'i gibi nesrin üstünlüğünü savunanların delillerini çürütmeye çalışarak şiiri destekleyen bir tutum izler⁷. İbn Reşîk bunun haricinde, birincisinde şiire karşı olumsuz tavır takınanları, ikincisinde şâir halife, kâdı ve fakihleri ve üçüncüsünde de şiiri üstün görenler ile aksini düşünenleri ele aldığı⁸ konuyla bağlantılı üç ayrı bölüme eserinde yer vermiştir.

Biz burada, şiirle nesir arasındaki üstünlük konusuyla ilgili eski Arap eleştirmenlerinin görüşlerini detaylı bir şekilde ele almak amacıyla olmadığımızdan bunlardan Endülüslü tenkitçilerin görüşleri ile tutumlarının daha iyi anlaşılmasında yardımcı olacak kadarıyla yetineceğiz.

Endülüs âlimlerinden ilk olarak Ebû Âmir b. Şuheyd (ö. 426/1035)'e yer vereceğiz. Ebû Âmir, üstünlük konusuna özel bir bölüm ayırmamış, ancak onun Arz-ı cinn gibi bir yere yapmayı hayal ettiği bir yolculuğunda kullandığı "Bir gün Züheyr b. Nemîr'le birlikte hatip ve şâirler hakkındaki haberleri müzakere ettim. Bunun üzerine Züheyr bana: Ey Ebû Âmir, Arz-ı cinn'e geldin. Kiminle başlayalım? dedi. Ben de: Hatipler önceliğe daha lâyıktırlar ancak şâirlere daha tutkunum dedim."⁹ şeklindeki ifâdelerinden, şiiri çok sevmesine rağmen nesri üstün gören bir tutum içerisinde olduğunu görüyoruz. O, metinde geçen "*hatipler*" ifadesiyle el-Câhız ve Abdulhamid gibi kâtipler topluluğunu kastetmektedir.

Aynı zamanda fakîh olan Endülüslü âlim İbn Hazm (ö. 456/1064) ise, çağdaşı İbn Reşîk gibi üstünlük meselesini tartışma konusu yapmamış ancak onun, şiiri, mübah, mekrûh ve muharrem/yasaklanmış şeklinde sınıflandırması, her biri için belirli özellikler tespit etmesi, bunun yanında nesrin kabûlü veya reddi için benzer bir sınıflama ve özellik belirleme yoluna gitmemesi bizi, nesri üstün gördüğü sonucuna götürmektedir.

İbn Hazm'ın ifâdesine göre kaçınılması gereken yasaklanmış şiir türleri, sefîh ve rezîl eylemlere tevessül eden kişilerin hayatlarını ön plana çıkarması, in-

⁶ Ebû Ali Ahmed b. Muhammed el-Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, thk.: Ahmed Emin ve Abdusselam Harun, Beyrut 1991, I/16-18.

⁷ Ebû Ali el-Hasan b. Reşîk, *el-'Umde fî mehâsini's-şî'r ve âdâbihi*, thk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhadî, Beyrut 1981, V/19-26.

⁸ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I/27-52.

⁹ Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm eş-Şenterînî, *ez-Zehîre fî mahâsini ehli'l-Cezîre*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1951, s. 91.

sanların namuslarına dil uzatması, kadınları konu alması, anne-babaya saygıyı yok etmesi ve netice itibariyle de dünya ve âhiretin berbat olması söz konusu olduğundan¹⁰ gazelin yanında haydutluğu özendirdiği ve ayrılığa teşvik ettiği gerekçesiyle zararlı türlerden saydığı hicivdir¹¹. Methiye ve mersiye ise, ölünün üstünlüklerini ve iyi hasletlerini anlatmaları itibariyle mubâh iken, genellikle gerçekleri içermemeleri sebebiyle –ki yalanda hayır yoktur- mekrûh şiiirdir¹².

Yukarıda belirttiğimiz taksimattan, şiir metninin değerlendirilmesinde ve aleyhinde hüküm vermede dînî ve ahlâkî eğilimin dikkate alınmasında İbn Hazm'ın öncülerden olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde o, şâirlerin şiirlerini hangi çerçeve dâhilinde söylemeleri ve neleri aşmamaları gerektiğini belirtmiştir. Zira ona göre: “Şiir, Hassân b. Sâbit, Ka'b b. Mâlik, Abdullah b. Ravâha ve Sâlih b. Abdulkuddûs gibi şâirlerin şiirleri gibi hikmetli ve hayır konuları ihtivâ ettiği sürece gerçek mânâda şiir kabûl edilir. Nefsin yasaklara karşı uyanık tutulmasında şiir ne güzel yardımdır!”¹³

İbn Hazm'ın şiire karşı bu tutumu, daha önce kendisinin ileri sürdüğü ve belirlediği dînî ve ahlâkî eğilimlere göre nesri tercih eden İbn Hazm sonrası Endülüslü tenkitçilerden İbn Bessâm eş-Şenterînî ve İbn Abdulgafûr el-Kulâ'î'nin düşüncesinde üstünlük konusunun belirlilik kazanmasında etkili olmuştur. Bu konuda Dr. Muhammed Rıdvân ed-Dâye şöyle diyor: “Şüphesiz İbn Hazm, şiir zevkinin belirlenmesinde ve onun aleyhinde hüküm verilmesinde, dînî hakemlik bayrağını taşıyanlardan kabul edilmektedir. Daha sonra bu kervana İbn Bessâm ve İbn Abdulgafûr el-Kulâ'î ve diğerleri de katılmışlardır.”¹⁴

Ebû Tâhir Muhammed b. Yusuf es-Serakustî (ö. 538/1144), şiir ile nesirden hangisinin daha üstün ve daha faziletli olduğunu *el-Makâmâtul-Luzûmiyye*'sinin sonuncusu olan ellinci makâmede Nazım ve Şiir Hakkında¹⁵ başlığıyla ele almaktadır. Yazar, konuya makâmenin râvisi es-Sâib b. Temmâm'ın şu sözleriyle başlar: “İşte şiir işte nesir. Azlık ve çokluk bunların neresinde. Etki ve etkisizlik hangisinde. Hangisi insan üzerinde daha fazla etkilidir. Hangisi susamış bir kişinin susuzluğunu daha fazla giderir?”¹⁶ Daha sonra makâmesini, şiir ve nesir taraftarlarının görüşlerini açıkladıkları uzun bir diyalog formatında devam ettirir ve iki gruptan kendi görüşüne uygun olanı destekler. Bunlardan şiir taraftarları ise şiiri, “Ulaşılması en zor, sadelik bakımından en hoş, lafızları en sanatlı, ezberlenmesi en kolay, en kısa mânâlı, yapısı en güçlü,

¹⁰ Abû Muhammed Ali b. Ahmed b. Hazm, *Resâilu İbn Hazm el-Endelüsî*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1938, 1. baskı, IV/67.

¹¹ *Resâilu İbn Hazm*, IV/68.

¹² *Resâilu İbn Hazm*, IV/68.

¹³ *Resâilu İbn Hazm*, IV/67.

¹⁴ Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Târihu'n-nakdi'l-edebî fi'l-Endelüs*, Beyrut 1981, 2. baskı, II/314.

¹⁵ Ebu'Tâhir Muhammed b. Yusuf es-Serakustî, *el-Makâmâtul-Luzûmiyye*, thk.: Bedr Ahmed Dayf, Kahire 1982, s. 547-565.

¹⁶ es-Serakustî, *el-Makâmâtul-Luzûmiyye*, s. 547.

etkisi en fazla, sonuçları en iyi, dillerde en fazla dolaşan, iyiliğe en lâyük, en iyi çoşturan ve kederleri en iyi gideren” şeklinde tanımlamışlar; ayrıca alanın uzmanları, “Her şâirin mutlaka nesir yazabildiğini; fakat birçok nesir yazıcının/kâtibin ise şiir kaleme alamadığını ve böylece ona hakkını veremediklerine hükmettiklerini”¹⁷ belirtmişlerdir. Bu malûmata göre es-Serakustî'nin şiiri üstün görmesinde, şiirin her milletin kültüründe var olması belirleyici olmuştur. Ayrıca o, Arap dilinin tabî güzelliği ve Arapların çokça ilgilenmeleri sebebiyle onların şiir söylemeye daha lâyük olduklarını belirtir¹⁸.

Nesrin üstün olduğunu düşünenler ise onu, elde edilmesi en kolay, sonuçları en güzel ve kontrolü en kolay ve etkisi daha fazla olması yönüyle onun sâyesinde yöneticilerin etki altına alındığı, metotların belirlendiği, devletin en üst yöneticisinin bile hizmetkâr yapıldığı, siyasetin belirlendiği, statülerin idâre edildiği ve malların korunduğu, lafızlarıyla ahidnâmelerin düzenlendiği, şâhid ve meşhûdun/şâhid tutulanın zabt u rabt altına alındığı, tarihin câzip hâle getirildiği ve allanıp pullandığı, olayların bilindiği ve açıklığa kavuşturulduğu bir ürün olarak tanımlamışlardır. Ayrıca onlar nesrin üstünlüğe ve önemli bir dereceye sahip olmasında, onun, şiirlerde nâdiren dile getirilen diğer ilimleri kapsamının yanında daha da önemlisi, Hz. Peygamber (sav)'in mucizelerinden biri olmasının şerefli bir ayrıcalığa ve ayrıcalıklı bir şerefe sahip olmasında yeterli bir delil olduğunu belirtirler¹⁹.

İki farklı görüşü yakınlaştırmaya çalışan es-Serakustî, şiirin yalandan ibâret olduğu ve kötü emeller için kullanıldığı şeklindeki iddiaları bertaraf etmeye çalışmıştır. Kendisi konuyla ilgili şöyle demektedir: “Her ne kadar ona yalanı karıştırmışlar ve onu önemsememişler ise de o, övülmeye yerilmekten daha lâyük, faydası zararından daha büyüktür. Onu kötü emelleri için kullanan rezil ve amacının dışında övenler de kınanmış ve yoldan sapmışlardır.”²⁰ Ayrıca es-Serakustî, nesrin, lafız ile ifâde yönünden açık ve şekil açısından da güzel olduğu sürece nazım hâlinde olmaması ve vezinden yoksun olması nesre zarar vermeyeceğini şu sözleriyle dile getirmiştir: “Nesir, manzûm ya da (şiirden) düz yazıya çevrilmiş olsa da dâima bir inci olduğu gibi terk edilse de rivâyet edilse de bir hikmettir. Zira hiçbir inci, işlenmemiş olsa dahî, kıymet bilenler ona gerekli değeri verdiği müddetçe kıymetinden hiçbir şey kaybetmez.”²¹

es-Serakustî, şiirle nesirden hangisinin üstün olduğu konusunda kıyaslama yapılmasından genellikle uzak durulması gerektiği, çünkü her birinin özel bir görevi ve gayesi olan sözlü bir sanat olduğu, bu sanatlara, iyi veya kötü, başarılı olması ve fiyaskoyla sonuçlanması gibi konularda birtakım ölçülerin uygulandığı ve her birinin kendi alanında bir ayrıcalığa sahip olduğu sonucuna varmıştır. O,

¹⁷ es-Serakustî, *el-Makâmâtu'l-Huzûmiyye*, s. 548.

¹⁸ es-Serakustî, *el-Makâmâtu'l-Huzûmiyye*, s. 549.

¹⁹ es-Serakustî, *el-Makâmâtu'l-Huzûmiyye*, s. 553.

²⁰ es-Serakustî, *el-Makâmâtu'l-Huzûmiyye*, s. 557.

²¹ es-Serakustî, *el-Makâmâtu'l-Huzûmiyye*, s. 558.

bu bağlamda konunun iki taraftarına şöyle seslenmektedir: “Nesir veya şiir kalem alanlardan birini, kendi erdemliği ve söylediğinin faydalı olmasının dışında bir sebebe binâen diğerine tercih etmeyiniz. Zira ihsânın birçok türü vardır. Güneş doğar ve batar. Her durumu en âdil bir şekilde değerlendirin, kolay ve basit olanı tercih edin. Eşit davranmaktan ve orta yolu tutmaktan çekinmeyin.”²²

İbn Bessâm, üstünlük konusu üzerinde uzun uzadıya durmadığı gibi ona özel bir bölüm de tahsis etmemiştir. Onun bu konuyla ilgili tavrını, *ez-Zehîre* isimli eserinde benimsediği metotla ilgili olarak “Konuya kâtipleri zikrederek başlıyorum. Çünkü onlar edebiyatçıların önde gelenlerindedir.”²³ kaydettiği açıklamalarından anlıyoruz. Bu ifadeye göre o, kâtipleri, makam ve konum itibarıyla şâirlerden daha üstün görmektedir. Bu nedenle de o, konuya onları zikrederek başlamıştır. İbn Bessâm'ın bu tutumu, bazı araştırmacılar tarafından şiire ve şâirlere karşı yapılan bir haksızlık olarak telâkki edilmiştir²⁴.

İbn Bessâm'ın adı geçen kitabında takip ettiği metodunu incelediğimizde, onun, kitabının tertibinde, Kurtubalı kâtiplere uyguladığı temsil metodunu tercih ettiğini görüyoruz. O bu konuyu şöyle açıklamaktadır: “Kurtubalılardan ilk zikrettiklerim, konunun zaman dilimi dâhiline giren Kureyş asıllı yöneticiler, sonra yöneticilerle bağlantısı olanlar veya onların durumlarıyla bir şekilde benzerlik gösterenlerdir. Kâtipleri, vezirleri ve şâirlerden meşhûr olanları ise bunların ardından zikrettim.”²⁵ İbn Bessâm, kitabında uyguladığı metodunda, kâtiplerin terceme-i hallerini şâirlerinkinden önce vermiştir. Kitabında ele aldığı bir şâirin önce şiirlerinden sonra düz yazılarından örnekler verir ki bu, eserinin muhtelif yerlerinde sıkça görülen bir durumdur. Aynı metodu, edebiyat alanında çok iyi tanınan, İbn Zeydûn, İbn Derrâc el-Kastallî, İbn Haface el-Endelûsî gibi edebiyatçılara da uygulayarak önce onların nesirlerinden bahsetmiş; ardından örnekler vermiş ve sonunda da şiirlerinden seçkiler sunmuştur. Örneğin, “döneminde el-Cezîre'nin önde gelen şâirlerinden olmasına ve çağdaşları, meşhûr şâirler arasında göstermelerine rağmen²⁶, İbn Bessâm, İbn Derrâc el-Kastallî'nin önce nesirlerini ele almış daha sonra kasidelerinden örnekler sunmuştur.²⁷ İbn Bessâm'a göre, “Önde gelenlerden olduğuna herkesin şahit olduğu, sihri bozacak ve çiçekleri solduracak derecede şiirleri olan matbû şâir”²⁸ İbn Hafâce de aynı konumda olup onun şâirliği, şiirinin nesrine öncelenmesinde etkili olamamıştır.

Şiirlerinin az bir kısmına *ez-Zehîre*'de yer veren ve diğer şâirlere âit binlerce

²² es-Serakustî, *el-Makâmâtü'l-luzûmiyye*, s. 558.

²³ Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîre fî mehâsini ehli'l-Cezîre*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1978, I. kısım, I/23.

²⁴ Ali b. Muhammed, *İbn Bessâm ve Kitâbu'z-Zehîre*, Cezayir 1989, s. 322.

²⁵ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/32.

²⁶ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/62.

²⁷ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/62-95.

²⁸ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/541-542.

beyitleri nazmettiği eserinde toplayan İbn Bessâm'ın şiir konusundaki değerlendirmeleri şöyledir: “Ben nerde şiir nerde! Zira onun ekserisi yalandan ibaretir ve kendisi de mağrur bir elbisedir. Şiirin ciddi olanı bir aldatmaca ve hayalden, şakası ise çığına döndürme ve saptırmadan başka bir şey değildir.”²⁹

Dr. İhsan Abbas, İbn Bessâm'ın şiire karşı sergilediği bu tavrıyla ilgili olarak: “İbn Bessâm, şiire gerçekten inanmıyor mu, yoksa şiirin ciddi olanı bir aldatmaca ve hayalden ibaret iken şakası çığına döndürme ve saptırmadır şeklindeki değerlendirmesiyle döneminde hâkim olan şiir algılamasını destekler gibi mi görünüyor, bunu bilmiyoruz.”³⁰ şeklinde bir soru yöneltir. Buna ilâve olarak biz de şunu soruyoruz: İbn Bessâm'a göre şiir çığına döndürme ve saptırma eylemi ise şiir derlemek, antolojiler oluşturmak ve incelemek için bu kadar gayret sarf etmek niye?”

Bize göre İbn Bessâm'ın şiire karşı takındığı tavır, onun kendisiyle tenâkuza düşmesine neden olmuştur. Çünkü o, *ez-Zehîre* isimli ansiklopedik eserinde sadece binlerce şiiri bir araya getirmekle yetinmemiş; bunun yanında Ebû Muhammed b. Abdulcelîl b. Vehbûn'nun şiirlerinden seçtiklerini *el-İklîlu'l-müştemil alâ şî'ri Abdulcelîl* adlı bir çalışmasında ve Ebû Bekr b. 'Ammâr'ın şiirlerinden derlediklerini de *el-İhtiyâr min eş'âri zî'l-vizâreteyn; Ebî Bekr b. 'Ammâr* isimli başka bir eserinde toplamıştır³¹. Öyleyse, önemsemediği halde bu kadar şiiri bir araya getiren hiç şüphesiz kendisiyle tenâkuza düşmüş demektir.

İbn Bessâm'ın dînî ve ahlâkî eğilimden hareketle şiire bakışı, onun şiire karşı takındığı tavrında ve şiirle nesir arasındaki üstünlük mevzûunun gidişatının belirlenmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Onun bu tutumu, şiirlerinde bazı mantıkî ve felsefî konuları dile getiren es-Sumeysir³² ile dîne kafa tuttuğu anlaşılan el-Ma'arrî'nin şiirlerine³³ de saldırmasına sebep olmuştur.

İbn Bessâm, şâirin değerini düşürdüğü ve sefihler grubuna dâhil olmasına sebep olduğu gerekçesiyle hiciv türü şiirlere karşı aynı tavır sergilemiş ve onları “Herhangi bir değer taşımadıklarından eserinde yerinin olmaması gerektiğini”³⁴ düşünerek koymamaya çalışmıştır. İhsan Abbas, İbn Bessâm'ın hiciv şiirine karşı çıkmada, toplumsal etkinin yanında dînî ve ahlakî engellere bazen boyun eğdiği, bu düşüncesini de genellikle insanlar arası ilişkilere önem vermesi sebebiyle iletişimin korunması için toplumun duygularını zedeleyecek şiirleri eserine almamaya özen göstererek somutlaştırdığı görüşündedir³⁵. Bize göre bu,

²⁹ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/18.

³⁰ İhsan Abbas, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-Arab*, Beyrut 1971, 4. baskı, s. 502; İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/18.

³¹ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/477.

³² İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/482.

³³ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/882. es-Sumeysir, Ebu'l-Kâsım Halef b. Ferec adında el-Elbîrî nisbeli biri olup hicri 480 yılında vefat etmiştir.

³⁴ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/432.

³⁵ İhsan Abbas, *Târihu'n-nekdi'l-edebî 'inde'l-Arab*, s. 503. ayrıca bkz.: *Târihu'l-edeb el-Endelüsî (Asru't-Tavâif ve'l-Murâbitin)*, Beyrut 1985, 7. baskı, s. 100.

olumlu bir davranıştır. Çünkü es-Se'âlibî (ö. 529/1135)'nin *Yetîmetu'd-dehr* isimli eserinin önemsemediği toplumun etkisinin yanında döneminin duygularını ise İbn Bessâm dikkate almış ve insanların üzerinde bıraktığı kötü etkiden kaynaklanan şiire olumsuz bakış sebebiyle *ez-Zehîre*'nin ağır bir yük altında kalmamasına özen göstermiştir. Zira İbn Bessâm'ın ifâdesine göre es-Se'âlibî, mezkûr eserinde itibarını zedeleyen konuları yazmış ve bunun ceremesi onun aleyhine olmuştur³⁶.

Bize göre, daha önce İbn Hazm'ın hicvi yasaklı şiirler kapsamında değerlendirmesine neden olan dînî ve ahlâkî eğilim, İbn Bessâm'ın tavrında da etkili olmuştur.

İbn Bessâm'ın sözü edilen katı tutumunda, "Şiiri sık sık kullandığım bir araç olarak görmememe ve de kazanç kapısı edinmememe rağmen arada bir onunla ilgilendim. Ancak onun zilletinden izzet-i nefsimi korumak ve bulunduğu yerden uzak durmak için önem verilmemesi gereken bir olgu olarak gördüm."³⁷ cümlelerinden anladığımızı göre şahsiyetiyle alakalı başka âmiller de etkili olmuştur. Çünkü şiirin kazançla irtibatlandırılması, İbn Bessâm'ı nesri tercih etmeye itmiştir. Zira o, talepte bulunarak veya hediye isteyerek nefsinin küçük düşürmekten kaçınmaktadır. Şâirin şerefini korumak ve isteme zilletinden uzak durmasını temin edecek olan elindeki metâ az da olsa onunla yetinmek gibi şahsî ve psikolojik nedenlerden dolayı bazı Endülüslü şâir ve eleştirmenler de şiir vasıtasıyla kazanç elde etmekten uzak durmuşlardır. Örneğin, İbn Hafâce (ö. 533/1139), izzet-i nefsinde dolayı Tavâ'if sultanlarını övmekten kaçınmış ve onun şiir vasıtasıyla kazanç elde etmekten kaçınmasını döneminin eleştirmenleri ile mütercimler de ifâde etmişlerdir. Aynı konuyla ilgili olarak İbn Bessâm: "Tavâ'if sultanları döneminde yaşamasına ve onların edebiyata olan merakları ile ilgilenmesine rağmen onları övdüğünü bilmiyorum." demektedir.³⁸

İbn Bessâm'ın bu konudaki tutumunu daha açık hale getirmek için şöyle bir sebep ileri sürdüğümüzde abatmış olmayız. İbn Bessâm'ın şöhreti, *ez-Zehîre*'nin nesir yapısına bağlıdır. Çünkü bazı Endülüslü eleştirmen ve edebiyatçıların da belirttiği gibi o, tanınmış şâirler arasında yer almamaktadır. Örneğin İbn Sa'îd el-Endelüsî, hayat hikâyesine yer verdiği *el-Muğrib* isimli eserinde onu, döneminin I. sınıf kâtiplerinden saymış ve sebebini de şöyle açıklamıştır: "ez-Zehîre isimli eserinde ortaya koyduğu nesir, bulunduğu tabakanın yüksek olduğuna delâlet eder. Ancak aynı eserindeki şiirleri ise o kadar mükemmel değildir."³⁹ el-Makkarî, onun hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: "Onun nesirdeki şöhreti, anlatmaya hâcet bırakmaz. Bunun yanında şiirleri ise nesrin-

³⁶ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/546.

³⁷ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/18.

³⁸ İbn Bessâm, *ez-Zehîre*, I. kısım I/542.

³⁹ Ebu'l-Hasan Ali b. Musa b. Sa'îd el-Endelüsî, *el-Muğrib fî hile'l-Mağrib*, thk.: Şevki Dayf, Kahire 1964, I/418.

den düşük seviyededir.”⁴⁰ Bu kabiliyetini fark eden İbn Bessâm da başarılı olabileceğini hissettiği sahaya, nesre yönelmiştir.

Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Abdulgafûr el-Külâ'î, (ö. 550/1156 veya 554/1160) çağdaşı İbn Bessâm gibi, şiirle nesir arasındaki üstünlük mevzûsunda dîni ve ahlâkî kaygılardan hareket eder. O, insanların bu konudaki ihtilaf sebepleri hakkında *Semeretu'l-edeb* isimli eserinde yazdıklarını *İhkâmu san'ati'l-keâm*'ında da tekrarlayıp konunun “İnsanların daldığı bir okyanus ve atların cirit attığı bir meydan”⁴¹ olduğunu belirttiği söz konusu üstünlükle ilgili olarak mezkûr eserinde Manzûm ile Mensûr Arasında Tercih isimli müstakil bir başlık açmış⁴² ve burada nesri şiire tercih etmesinin sebeplerini şöyle açıklamıştır:

*Nesir asıl olup şiir ondan vücûd bulmuş fer'dir. Yine şiir, şâirin dinde aşırılığa gitmesine, inancının bozulmasına ve yalan söylemesine neden olur. Ona göre şiiri, kazanç kapısı hâline getirenin hâricinde pek az kişinin iyi söylemesi ve şâiri, övdüğüne II. tekil şahıs zamiri sen [أنت] ile hitâp etmeye, ismiyle seslenmeye ve onu annesine nispet etmeye mecbûr bırakması ise şiirin kusurlarından olup bunların tamamı ya şâirin edep yoksunluğundan kaynaklamakta ya da onu böyle bir duruma götürmektedir*⁴³.

el-Külâ'î'nin bu konudaki tutumunu bilgi seviyesinde bırakmayıp uygulama alanına da koymuştur. Çünkü o *İhkâmu san'ati'l-keâm* isimli eserini, “Âlimlerin, -tabiatlarıyla iç içe olmasından dolayı- isminin kaybolmayacağına güvenip gereken önemi vermedikleri, fasihlerin ise, -zihinlerinde devamlı yer tutması sebebiyle- varlığının garanti olduğunu düşünüp ihmâl ettikleri, kurallarını tam olarak ortaya koymadıkları ve sanatlarını net bir şekilde belirlemedikleri asıl olan nesre ayrıcalık tanıdım. Nazma gelince o, nesirden türemiş olan bir fer' ve varlık bulan bir çiçektir. Bu nedenle, âlimler, kâfiye ve vezinlerini zamanın yok etmesinden endişe duymaları sebebiyle, onun sukûnlerini ve hareketlerini saymaya, kurallarını ve özelliklerini tam olarak belirlemeye, bu konuda bir takım lakaplar belirlemeye ve onu bâblara ayırmaya başladılar.”⁴⁴ cümlelerinden, nesri, nesrin sanatlarını ve türlerini araştırmak amacıyla kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

el-Külâ'î, kendisinin nesri tercih etmesinin yanında onu şiirden üstün bulmasının sebebinin kolayca anlamamıza yardımcı olmaktadır. Zira o, şiiri herhangi bir acziyet veya zayıflık nedeniyle terk etmediğini şu cümleleriyle dile getirmektedir: “Onun süslü ve san'atlı olmasına vurgun olup, kulakta bıraktığı hoş

⁴⁰ Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelüsi'r-ratib*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1968, III/458.

⁴¹ Ebu'l-Kasım Muhammed b. Abdulgafûr el-Külâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, thk.: Muhammed Rıdvân ed-Dâye, Beyrut 1958, 2. baskı, s. 47. *Semeretu'l-edeb*, el-Külâ'î'nin *İhkâmu san'ati'l-keâm* isimli eserinde zikrettiği ve el-Ma'arrî'nin *Sıktu'z-zend*'indeki bazı görüşlerine itiraz ettiği eserdir.

⁴² el-Külâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 44-47.

⁴³ el-Külâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 46.

⁴⁴ el-Külâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 39-40.

sadâ sebebiyle en üst bir mertebede olduğuna ve ona dâir hikâyelerin en parlak olduğuna inanma taraftarı idim.⁴⁵ İbn Bessâm'ı, çağdaşı el-Feth b. Hâkân (ö. 529/1135), şâirliğinden dolayı övmüş ve şiirlerinin mükemmelliğini ise "Onun, harika anlamlı ve kulağa hoş gelen şiiri vardır."⁴⁶ ifâdeleriyle belirtmiştir. Ancak el-Kulâ'î, İslâm Hukûku'na meylinde somutlaşan birinci derecedeki dînî değerlerden dolayı şiiri "Ateşin çakmaktan çıkışı ve ganîmet bulanın üzerindeki kuru erzakı terk etmesi"⁴⁷ gibi nesri şiire tercih etmiştir. Konuyla ilgili değerlendirmelerini kendisinden dinleyelim: "Dînî ilimden önemli bir maksat elde ettim. Belâğatın iki bölümünden biri olan kitâbete daha çok etkili olması, anlam yüklü olması, daha çok talep görmesi ve güvenilir olması sebebiyle yoğunlaştım."⁴⁸

el-Kulâ'î konuya şu sözleriyle devâm eder: "Hukûk ilmini öğrenmeye niyetlendiğimde, gençlik elbisesini tevbe ilmiyle şekillendirmeden giymekten kaçındım."⁴⁹ O, kaleme aldığı birçok risâlesinde Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî ile olan benzer görüşleri paylaşırken birçok mevzûda da ona muârazada bulunmuştur. Zira el-Kulâ'î, "Ona⁵⁰ *es-Sâhil ve's-Şâhic* risâlesindeki fikirlerine *es-Sâci'a ve'l-garîb* isimli eseriyle ve *Hutbetu'l-fasîh* isimli eserine ise *Hutbetu'l-İslâh* çalışmasıyla karşı tavrı takındığını"⁵¹ kendisi söylemektedir.

el-Kulâ'î'nin düşünce dünyasında söz konusu üstünlük mücadelesinin şekillenmesinde etkili olan dînî temayülün yanında şiirin kazançla ilişkilendirilmesi, nesre meyletmesinde etkili olan sebeplerdendir. Çünkü, ona göre, şiir ile kazanç sağlanması, kendisini şiirden uzaklaştıran şiir kusurlarındandır. Buna paralel olarak Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî: "Şiir, kazanç kapısı hâline getirildiğinde şâir için değer bırakmaz. Bunun dışında kullanıldığında ise insanların özelliklerini ve nesebini anlatmada güzel bir araçtır."⁵² der.

Burada, üstünlük mevzûunda el-Kulâ'î'nin tutumunun İbn Bessâm eş-Senterînî'ninkine benzerlik gösterdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Her ikisinin nesri tercih ettikleri âşikârdır. Bu konudaki tutumlarının sebepleri birbirleriyle örtüşecek derecede benzerlik göstermektedir. İbnu'l-Ebbâr'ın da belirttiği gibi, el-Kulâ'î'nin, İbn Bessâm'ın çağdaşı ve aynı zamanda arkadaşı olduğunu⁵³ öğrendiğimizde durumun bu şekilde olmasını yadırgamadık.

el-Kulâ'î'nin şiir ile nesir arasındaki meseleyi ele alırken iki konuya değin-

⁴⁵ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 34-35.

⁴⁶ Ebû Narsu'l-fethayn Muhammed b. Hakan, *Matmahu'l-enfus ve mesrahu't-teennus fî mulahi ehli'l-Endelûs*, thk.: Muhammed Ali Şevâbîke, Beyrut 1983, 1. baskı, s. 220.

⁴⁷ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 35.

⁴⁸ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 35.

⁴⁹ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 36.

⁵⁰ Burada el-Ma'arrî'yi kastetmektedir [Çv.].

⁵¹ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 34.

⁵² el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keâm*, s. 46.

⁵³ Ebû Abdullah Muhammed b. el-Ebbâr, *et-Tekmile li-Kitâbi's-Sıla*, thk.: İzzet el-Attar, Kahire 1955, II/468.

memiz gerekmektedir:

el-Kulâ'î'nin şiir kusurları olarak saydığı hususların çoğu, daha önce İbn Reşîk tarafından şiirin ayrıcalıklarından olduğunu kabûl ettiği şeylerden ibaretir. İbn Reşîk bu konuda şöyle demektedir: “Şiirin üstünlüklerine gelince, şâir, hükümdara ismiyle hitap eder, onu annesine nisbet eder ve sıradan halka olduğu gibi ona da II. tekil şahıs zamîri “sen” ile seslenir. Ancak bu, şâirden kaynaklanan bir kusur olarak görülmez. Aksine övgüde daha güçlü bir tarz ve övülenin daha çok meşhûr olduğu şeklinde algılanır. İnsanların, çirkin olduğu konusunda fikir birliğine vardıkları yalan ise orada güzeldir. Yalanın güzel olduğu şey ise sana yeter de artar. Bundan dolayı onun çirkinini görmezlikten gelinir.”⁵⁴ Öyle zannediyoruz ki, el-Kulâ'î, konu hakkındaki bu bilgilere ya *el-'Umde*'den ya da başka eserler aracılığıyla vâkif olmuş ve onları aktarmıştır. O, her ne kadar mezkûr eserin adını ve yazarını açıkça zikretmese de, ibarelerin bu derece benzer olması bizim tercihimizi güçlendirmektedir.

el-Kulâ'î'nin, üstünlük konusunu dînî ve ahlakî açıdan değerlendirmesi, kendisiyle çelişkiye düşmesine neden olmuştur. Veznin, şiire üstünlük kazandıran ayrıcalıklardan olduğunu “Bana göre şiir, mükemmel ve müreffeh bir giysi ile tezyîn edilerek matla'ları daha harika ve makta'ları ise daha san'atlı olmuştur.”⁵⁵ sözleriyle belirtmesinden sonra bu görüşünden vazgeçerek, “Vezin şiirin kusurlarındadır. Çünkü vezin, terennüme sebep olmaktadır. Terennüm ise gına türündendir. Bazılarının da ifâde ettiği gibi gına, zinanın büyüdür.”⁵⁶ değerlendirmeleriyle de vezni şiirin kusurları arasına sokmuştur.

Öyle görülüyor ki, İbn Hazm, İbn Bessâm, İbn Abdulgafûr el-Kulâ'î ve diğerleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olan dînî ve ahlakî eğilim, onların şiir ile nesir arasındaki üstünlük konusundaki fikirlerinin yönlendirilmesinde de kendini hissettirmiştir. Zira dînî ve ahlakî eğilimin baskısı ve ağırlığı, dönemlerinde fakihlerin etkisiyle ülkede aşırı dînî bir meylin hüküm sürdüğü Murâbitlar'ın tarih sahnesinden çekildikleri H. VI. asrın ortalarından itibaren azalmaya başlamıştır. el-Makarrî'nin bildirdiğine göre bu dönemde fakihler “Şaşaalı ve itibarlı bir hayat yaşamış, yöneticiler nezdinde büyük saygı görmüşler ve hatta Mulessemûnlar, itibarını artırmak uğruna el-Emîru'l-muazzam'a “el-fakîh” lakabını vermekten çekinmemişlerdir.”⁵⁷

Şiiri, şiirin araçları, ilintili olduğu şeyleri ve din arasındaki bağlantıyı, İbnu's-Serrâc eş-Şenterînî (ö. 550/1156)'nin *el-Mi'yâr fî evzâni'l-eş'âr* isimli kitabının mukaddimesinde kaleme aldıklarından daha iyi anlatan bir şey olamaz. O şöyle diyor: “Şiir, kültürlü Arapların haberlerini ihtivâ eden dîvan, sözlerinin vezinlerini kayıt altına alan, lafızların mânâlarını açıklayan, onların edebiyatına ve güzel

⁵⁴ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I/21.

⁵⁵ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keîlâm*, s. 44.

⁵⁶ el-Kulâ'î, *İhkâmu san'ati'l-keîlâm*, s. 46.

⁵⁷ el-Makarrî, *Nefhu't-tîb*, I/221.

ahlaklarına dikkat çeken, Allah'ın kitabında müşkül durumların açıklığı kavuşturulmasında tercih edilen bir kaynak, Peygamber (sav)'in hadislerinden anlaşılması güç olanların açıklanmasında aranan bir sığınak haline gelince, onun vezinlerinin dînî bakımdan önemli olduğunu anladım; benzeri durumlarda mürâcaat edilen ve vezinlerle ilgili durumlarda başvurulmuş bir kitap kaleme alma hususunda istihârede bulundum.⁵⁸

Hâzîm el-Kartâcenî (ö. 684/1286)'ye gelince o, Arap şiirinin genel özelliklerini ele almış, şiir ile hitâbet arasında karşılaştırmada bulunmuş, ancak her birinin kendine ait özellikleri ve ayrıcalıkları olduğuna inanarak ikisi arasında üstünlük tercihine gitmemiştir.⁵⁹

İbn Sa'îd el-Endelüsî (ö. 685/1287), eserlerinin tenkitle doğrudan bir bağlantısı olmasa da eleştirel görüşlerinden ve belağatla ilgili uygulamalardan tamamen uzak kaldığı söylenemez. Çünkü o, ister şiir olsun ister nesir, kelâmı, amurakkıs [المرقص], b- mutarrib [المطرب], c-makbûl [المقبول], d-mesmû' [المسموع] ve e-metrûk [المتروك]⁶⁰ şeklinde beş kısma ayırmış; bunların her biri hakkında bilgiler vermiş, onları tanımlamış ve onlarla alakalı azı nesir çoğu şiirden olmak üzere örnekler sunmuştur. Örneklerin ekserisini şiirden vermesi, onun, şiiri üstün gördüğüne delil olup olmadığını veya kendisinin de ifade ettiği gibi, "Akla daha yatkın olması, daha yaygın olması ve hatıraları ile kaybolup gidenleri canlandırmada ona yardımcı olması sebebiyle mi"⁶¹ böyle bir tercihte bulunduğunu bilemiyoruz.

Son devir Endülüs edebiyatçı, eleştirmen ve biyografi yazarlarından İbnu'l-Ahmer el-Girnâtî (ö. 810/1408), bu mevzuyla ilgili olarak Şiirin Fazileti ve Camilerde Okunmasının Mubahlığı⁶² başlıklı uzunca bir bâb açmış ve orada, nesri üstün tutanlar ile dînî sebeplerden dolayı şiiri görmezlikten gelenlere cevâp mahiyetinde şiirin üstünlüklerinden bahsetmiştir. Konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Edebiyat ile ilgilenmeyen ve tabiatları da buna uygun olmayan bazı fakihler, şiiri hor görüyorlar ve kötülüyorlar; bunun yanında şiirin nâhoş bir şey olduğunu ve şâirin de yerilmiş bir kişi olduğunu düşünüyorlar. Resûlullah (sav) İmru'u'l-kays'ın kasidesini dinlemekten hoşlanırken ve birçok defa yanında okunmasından rahatsız olmamışken bunu neden yapıyorlar? Bunu anlamak mümkün değil."⁶³ İbnu'l-Ahmer konuyu etraflıca ele almaya devâm etmekte ve Hulefâ-ı Râşîdîn, sahâbe ve tabiînin şiirlerinden örnekler sunmakta ve sonunda

⁵⁸ Ebû Bekr Muhammed b. Abdilmelik b. es-Sirâc eş-Şenterîni, *el-Mî'yâr fi evzâni'l-eş'âr*, thk.: Muhammed Rizvân ed-Dâye, Beyrut 1986, 3. baskı, s. 11.

⁵⁹ Hâzîm b. Muhammed el-Kartacânî, *Minhâcu'l-buleğâ ve sirâcu'l-udebâ*, thk.: Muhammed el-Habîb b. el-Havce, Beyrut 1986, 3. baskı, s. 63-71.

⁶⁰ İbn Sa'îd el-Endelüsî, *el-Murakkısât ve'l-mutarribât*, Dâru Hamd ve Mahyu 1973, s. 7.

⁶¹ İbn Sa'îd el-Endelüsî, *el-Murakkısât ve'l-mutarribât*, s.9.

⁶² İsmail b. Yusuf b. el-Ahmar, *Nesîru'l-cumân fi şî'ri men nazzamanî ve İyyâhu'z-zamân*, thk.: Muhammed Ridvân ed-Dâye, Beyrut 1976, s. 31-32.

⁶³ İbnu'l-Ahmer, *Nesîru'l-cumân*, s. 31.

kendi görüşünü şu cümleleriyle açıklamaktadır: “Şiirin bizâtihi kendisi hor görülecek bir şey değildir. Hoş karşılanamayacak ve yerilecek olan şey, şiirin çokça inşâd edilmesi veya Müslümanları hicveden, iffetli kadınlara dil uzatan, yasak şeyleri konu edinen, içkinin özelliklerini anlatan ve suç işleme eğiliminde olanları kötülüğe teşvik edecek ve onları isyana cesaretlendirecek bâtil şeyleri içermesidir.”⁶⁴

Herhangi bir araştırmacı, İbnu'l-Ahmer'in görüşlerinin kaynağının *el-'Umde* olduğunu kolayca tespit edebilir. Onun söylediklerinin ekserisi, İbn Reşîk'ın, şiirin ve edebiyatın faziletlerinden bahsettiği ve şiiri hoş karşılamayanlara cevap niteliğinde kaleme aldığı bölümlerde geçmektedir⁶⁵.

Konuyla ilgili değerlendirmemize gelince biz, Endülüslü eleştirmenlerin zihinlerini meşgul eden söz konusu üstünlük konusunun, uzmanları tarafından derinlemesine araştırılmadığını, şiir ile nesrin dînî ve ahlakî açılardan değerlendirilmelerinin yanında meselenin bazı yönlerinin asıl, fer', cevher ve araz gibi felsefî çerçevede; bir kısmının ise vezin ve onun şiirdeki önemi gibi, sathî bir şekilde ele alındığını söyleyebiliriz. Böylece eleştirmenlerin üstünlük hakkındaki tartışmaları, öncekilerin söylediklerinin tekrardan ibaret olduğunu ve seleflerinin söylediklerine herhangi bir katkıda bulunmadıklarını görüyoruz.

Şiir ile nesir arasındaki üstünlük meselesinin asıl, fer' cevher ve araz açısından tartışılması, Hicrî IV. asır kelâmcıları ile felsefecilerin, hakkında fikir beyan ettikleri meselelerden biri olduğunu daha önce de belirtmiştik. Konunun sadece vezin açısından ele alınması ise meselenin hakîkatine ve özüne taalluk etmeyen şekli ve haricî bir tartışmadan ibarettir. Aynı şekilde konunun dînî ve ahlakî değerler açısından ele alınması ise, kendilerine özgü görevi ve gayesi olan her iki söz sanatının, kendi mecralarından çıkarılmalarına sebep olmaktadır. Çünkü şiirin ayıplanmasına ve nesrin üstün tutulmasına neden olarak gösterilen konuları ve durumları nesir için de düşünebilir ve o zaman da nesir için de benzer bir değerlendirmede bulunabiliriz.

Netice itibarıyla konu hakkında şunu söyleyebiliriz: Gerek şiir gerekse nesir için ileri sürülen her türlü aşırı fikri hoş karşılamıyoruz. Çünkü hem şiir hem de nesrin kendilerine ait bir görevi ve gayesi vardır ve her biri, diğerine tercihini sağlayacak bir üstünlük özelliğine sahiptir. Zira bu tutum, hayatın muhtelif yönlerini dile getiren şiir ile nesir sanatı olarak değerlendirildiğinde edebiyatın özünü en yakışandır.

Kaynaklar:

- » Ali b. Muhammed, *İbn Bessâm ve Kitâbu'z-Zehîre*, Cezayir 1989.
- » ed-Dâye, Muhammed Ridvân, *Târihu'n-nakdi'l-edebî fi'l-Endelüs*, Beyrut 1981.
- » Ebû Nasru'l-fethayn Muhammed b. Hâkan, *Matmahu'l-enfus ve mesrahu't-teennus fi mulahi ehli'l-Endelüs*, thk.: Muhammed Ali Şevâbike, Beyrut 1983.
- » el-Hâtemî, Muhammed b. el-Hasen, *Hilyetu'l-muhâdara*, thk.: Hilâl Nâci, Bağdat 1878.

⁶⁴ İbnu'l-Ahmer, *Nesiru'l-cumân*, s. 61.

⁶⁵ İbn Reşîk, *el-'Umde*, I/19-52.

- » İbn Hazm, Abû Muhammed Ali b. Ahmed el-Endelûsî, *Resâilu İbn Hazm el-Endelûsî*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1938.
- » İbn Reşîk, Ebû Ali el-Hasan el-Kayravânî, *el-'Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbihi*, thk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Beyrut 1981.
- » İbn Sa'îd el-Endelûsî Ebu'l-Hasan Ali b. Musa, *el-Muğrib fî hile'l-Mağrib*, thk.: Şevkî Dayf, Kahire 1964.
- » ———, *el-Murakkisât ve'l-mutarribât*, Dâru Hamd ve Mahyu 1973.
- » İbn Şüheyd el-Endelûsî, Ebû Âmir Ahmed b. Mervan, *Risâletu't-tevâbi' ve'z-zevâbi'*, thk.: Butrus el-Bustânî, Beyrut 1951.
- » İbnu'l-Ebbâr Ebû Abdullah Muhammed el-Kuzâ'î el-Endelûsî, *et-Tekmile li-Kitâbi's-Sıla*, thk.: İzzet el-Attar, Kahire 1955.
- » İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. Abdulmelik eş-Şenterînî, *el-Mi'yâr fî evzânî'l-eş'âr*, thk.: Muhammed Rizvân ed-Dâye, Beyrut 1986.
- » İhsan Abbas, *Târihu'l-edeb el-Endelûsî (Asru't-Tavâ'if ve'l-Murâbitîn)*, Beyrut 1985.
- » ———, *Târihu'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-Arab*, Beyrut 1971.
- » İsmail b. Yusuf b. el-Ahmar, *Nesîru'l-cumân fî şî'ri men nazzamanî ve iyyâhu'z-zamân*, thk.: Muhammed Rizvân ed-Dâye, Beyrut 1976.
- » el-Kartacanî, Ebu'l-Hasen Hâzim b. Muhammed, *Minhâcu'l-buleğâ ve sirâcu'l-udebâ*, thk.: Muhammed el-Habîb b. el-Havce, Beyrut 1986.
- » el-Kulâ'î, Ebu'l-Kasim Muhammed b. Abdulgafûr, *İhkâmu san'atî'l-kelem*, thk.: Muhammed Rizvân ed-Dâye, Beyrut 1958.
- » el-Makkarî, Ahmed b. Muhammed, *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelûsî'r-ratib*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1968.
- » el-Merzûkî, Ebû Ali Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, thk.: Ahmed Emin ve Abdusselam Harun, Beyrut 1991.
- » es-Serakustî, Ebu'-Tâhir Muhammed b. Yusuf, *el-Makâmâtu'l-luzûmiyye*, thk.: Bedr Ahmed Dayf, Kahire 1982.
- » eş-Şenterînî, Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm, *ez-Zehîre fî mahâsini ehli'l-Cezîre*, thk.: İhsan Abbas, Beyrut 1951.
- » et-Tevhîdî, Ebû Hayyân Ali b. Muhammed, *el-Hevâmil ve's-şevâmil*, nşr.: Ahmed Emin ve Ahmed Sakr, Kahire 1951.
- » ———, *el-İmtâ' ve'l-muânese*, tsh.: Ahmed Emin ve Ahmed ez-Zeyn, Beyrut trs.
- » ———, *el-Mukâbesât*, thk.: Hasen es-Sendevis, Tunus 1991.